

FOR FEM OG TYVE AAR SIDEN

BOGHAANDVÆRK var der paa den Tid kun i uegentlig Forstand Tale om. Der var nok Trykkerier, som leverede Arbejder, der i teknisk Henseende kunde staa for en kritisk Prøvelse, selv om det i mangt og meget skortede paa en udviklet Sans; men man kendte ikke til nogen samlet Plan for en Bogs Tilblivelse, og man skænkede ikke et af de væsentligste Punkter i skønt Bogtryk, Tekstskriftens Karakter, nogen Opmærksomhed. Man generede sig end ikke for at blande forskelligartede Skrifter i et og samme Værk sammen, og man saa hyppigt, at en Bogs Titelskrifter var ganske afvigende fra Tekstens Grundskrift. – Sligt var god Latin for fem og tyve Aar siden.

F. Hendriksen havde ved det Samarbejde, der paa Grundlag af hans særlige Fag ganske naturligt havde udviklet sig mellem ham og enkelte Trykkerier, og ved hele sin Udgivervirksomhed fra »Ude og Hjemme«, erfaret, med hvor liden Forstaaelse af hele Boghaandværket der arbejdedes, og gjorde i en Artikel i Dagbladet »Politiken«, den 26. December 1884, opmærksom herpaa.

Senere, i November 1887, sendte han en lille Artikel til »Ny typografisk Tidende«, hvori han foreslog at danne en Forening, hvis Formaal skulde gaa ud paa at »hæve Niveauet for og skærpe Fordringerne til Bogtrykkerkunsten og Bøgers Udseende her i Landet«, og hvori han yderligere skitserede den fremtidige Forenings Virke-maade ved at udtale: »Hvad Foreningen tænkes at burde udrette, er, saa snart ske kan, at skaffe et mindre Lokale, der i det mindste er aabent om Søndagen, og hvor der meget jævnlige foranstaltes Udstillinger af dygtige Bogtrykarbejder fra Fortid og Nutid; endvidere at paabegynde en Samling af udmærket Bogtryk, gammelt og nyt; at udbrede Kendskab til Bogtrykkets Historie og dets Udviklingsgang, af og til gennem Foredrag, men især ved – mindst én Gang aarligt – at udgive et Tidsskrift eller en Bog i den bedst mulige Udstyrelse; at arbejde hen til Oprettelsen af en Fagskole for unge Sættere, Trykkere og om muligt Bogbindere; at gøre alt dette saa billigt, at der bliver Plads for den yngste Arbejder«.

Hvorledes blev saa Forslaget modtaget af dem, det var bestemt for?

De typografiske Foreninger var paa dette Tidspunkt delt i mange forskellige faglige Grupper. Der eksisterede to Sætterforeninger, en Trykkerforening, en Principalforening – alle i Hovedstaden; i Provinserne var der derimod kun én faglig Arbejderforening, medens flere Provinsprincipaler var Medlemmer af den københavnske Principalforening. Af typografiske Fagblade var »Ny typografisk Tidende« Organ for den lille ny typografiske Forening; om »Typograf-Tidende« samlede de andre typografiske Arbejderforeninger sig.

Dette sidste Blad tog i en Redaktionsartikel venligt imod Hendriksens Forslag, men betonede dog, at Fagskolen maatte være den Del af den nye Forenings Opgaver, som man fortrinsvis vilde lægge Vægt paa. For at faa begyndt paa Sagen, foreslog man, at Repræsentanter for de bestaaende Arbejderforeninger sammen med Repræsentanter for Mesterforeningerne og Forslagstilleren traadte sammen for at drøfte Planens Realisation.

Imidlertid tog enkelte Indsendere Afstand fra Tanken. Hvor liden Forstaaelse der herskede af Spørgsmaalet, fremgik tydeligt af en karakteristisk Udtalelse, som Bogtrykker Lazarus fremkom med i en af Artiklerne i »Typograf-Tidende«. Han skrev: »Hr. Hendriksen skal være en udmærket Tegner og en dygtig Træskærer. Som saadan kunde det maaske ligge for ham at give Skriftstøberne Idéer til ny og smagfulde typografiske Prydskrifter og andet Prydmateriale«. – Det var saa vist ikke nye Visitkort-Skrifter eller nyt Ornamentmateriale, der trængtes til, men en ordentlig Udluftning af hele den banale Smagsretning, som Tiden svælgede i.

I Hendriksens Privatlejlighed i Store Kongensgade, dér hvor Ferslews Papirforretning har til Huse, lagdes der nu Raad op om hvorledes Sagen skulde gribes an. Dér mødtes Delegerede for de forskellige faglige Foreninger sammen med Værten. Vi var ikke uenige om Opgaven, men derimod kneb det med at finde det Tempo, i hvilket denne skulde realiseres. Navnlig gjaldt dette *Fagskolen*. Arbejderforeningernes Repræsentanter holdt paa, at der i det Opraab, der skulde udsendes, særlig skulde slaas til Lyd for denne, medens Hendriksen, som selvfølgelig i langt højere Grad var fortrolig med de mange Vanskeligheder, denne Side af Sagen rummede, helst ønskede, at man foreløbig ikke nævnede den. »De er dog en Satans stædig Mand, De dér!« lød det, naar undertegnede ikke var til at formaa til at give sit Minde til, at Fagskolen ikke maatte nævnes, og da det endelig var lykkedes at faa udvirket, at Skolen blev et af Programpunkterne, stod der en varm Debat om det lille Ord »navnlig«, som endelig langt om længe, understøttet af Gustav Philipsen, fik Lov til at glide med. En Søndag Formiddag redigeredes saa Opraabet i sin endelige Form og sendtes ud.

Søndag den 26. Februar Kl. 12 afholdtes et forberedende Møde, i hvilket største Delen af Indbyderne deltog. En kort Diskussion førtes her mellem Overbibliothekar, Dr. *Chr. Bruun*, Bogtrykkerne *Jacob Nielsen* og *O. C. Olsen*, Boghandler *Gustav Philipsen*, Kaptajn *Thalbitzer* og *F. Hendriksen*, i hvilken Overbibliothekar Bruun gjorde opmærksom paa, at Anskaffelsen af Bogtryk og Bogbind vilde blive for kostbar, og at Udgivelsen af et Tidsskrift let vilde skabe Konkurrence til alt bestaaende litterære Arbejder, hvilket sidste Punkt bestredes, da intet af de bestaaende Skrifter skrev om de Spørgsmaal, som man havde til Hensigt at behandle. Kl. 1 aabnedes Dørene for alle Deltagerne, og i et Nu fyldtes Industriforenin-

gens Foredragssal. Hovedparten bestod af Arbejdere, men ogsaa en stor Del Kunstnere, enkelte Bogtrykkere, Bogbindere, Boghandlere og andre interesserede havde givet Møde. For denne Forsamling holdt F. Hendriksen det indledende Foredrag. Ex auditorio talte bl. a. Højesteretssagfører Octavius Hansen, som med Glæde hilste den ny Forening. Man vedtog Lovene en bloc, og til Slutning udspillede der et lille Intermezzo, da Bestyrelsesvalget skulde foregaa. Bogtrykkerne Bernsteen og Hannover opponerede nemlig imod den Repræsentant for Arbejderne, som Indbyderne havde foreslaaet, og ønskede ham ombyttet med en »virkelig« Arbejder; ved Afstemningen valgtes imidlertid med 185 St. mod 10 de foreslaaede: Xylograf F. Hendriksen, Redaktør Karl Madsen, Dr. Kristoffer Nyrop, Bogbinder Immanuel Petersen, Bogtrykker Victor Petersen, Boghandler Gustav Philipsen og Bogtrykker Andreas Thiele; til Suppleanter Typograf A. Dahlquist, Dr. E. Gigas og Typograf Carl Lassen. Ved det konstituerende Bestyrelsesmøde valgtes F. Hendriksen til Formand og Gustav Philipsen til Kasserer.

Allerede den 18. Marts 1888 afholdtes det første Møde. Det var en Udstilling af Bøger, trykte af Laurentz Benedicht, og Overbibliothekar Chr. Bruun holdt med en varmtfølt Fordybelse i Emnet det første Foredrag. Der var mødt en meget betydelig Forsamling, og Hendriksen kunde oplyse, at der allerede havde tegnet sig 511 Medlemmer i Foreningen, hvoraf 327 var Typografer, 41 Bogbindere, men kun ca. 100 havde tegnet sig for det større Bidrag, et Forhold, som selvfølgelig ikke kunde siges at være til Gavn for Foreningens Pengekasse. Nu fulgte Udstillingerne og Foredragene Slag i Slag; de fleste ved velvillig Assistance af det store kongelige Bibliothek, ligesom dettes ledende Mænd regelmæssigt afholdt Foredrag ved de forskellige Udstillinger.

Snart fandt man Tiden moden til at sysle med Oprettelsen af Fagskolen for Boghaandværk, og allerede i Februar Maaned 1890 udsendes følgende Skrivelse, underskrevet af Foreningens Formand:

For at opnaa Kundskab om der i de bestaaende typografiske Organisationer, samt i Foreningerne af Bogbindere og Boghandlere er Lyst og Vilje til at deltage i Oprettelsen af en FAGSKOLE FOR BOGHAANDVÆRK tillader »Forening for Boghaandværk« sig at anmode Dem som Formand for (Foreningens Navn) at foreslaa, og eventuelt foranledige Valg af to Delegerede for sammen med Delegerede for de andre indbudte Foreninger og vor Forening nærmere at drøfte Grundlaget for og Muligheden af en saadan Skoles Oprettelse.

Vi tilføje, at Planens Realisation efter vor Formening forudsætter Offervillighed hos de forskellige Foreninger, til at yde et fast Tilskud aarligt til Dækning af Udgifterne ved Skolen. Endvidere anse vi det for nødvendigt, at Foreningerne stadigt ved Delegerede deltage i Ansvaret for og Arbejdet ved Skolens Ledelse.

De Foreninger, der opfordres til at vælge Delegerede ere: Boghandlerforeningen, Bogbinderlavet, Bogbinder-Svendeforeningen af 1873, Foreningen af danske Bogtrykkere, Dansk typografisk Forening, Typografisk Forening, Ny typografisk Forening, Den typografiske Trykkerforening samt endelig Forening for Boghaandværk.

Deres ærede Svar, eventuelt med Navn og Adresse paa de valgte Delegerede,

bedes godhedsfuldt snarest — om muligt inden Udgangen af Marts Maaned — tilstillet Undertegnede For saa vidt vor Plan vinder forønsket Tilslutning, ville de valgte Herrer blive anmodede om at samles i Løbet af April Maaned.

Den 23. Maj samme Aar afholdtes der et Møde af Delegerede fra de forskellige Organisationer; kun Boghandlerforeningen havde svaret afslaaende paa Indbydelsen. Paa Forening for Boghaandværks Vegne forelagde F. Hendriksen Sagen; en meget lang Diskussion førtes, hvori Meningerne om selve Fagskolens Enkeltheder og Muligheden af dens Oprettelse stod ret skarpt imod hinanden. Imidlertid enedes man dog sluttelig med at nedsætte et Underudvalg, bestaaende af de københavnske Foreningers Formænd, som sammen med F. Hendriksen skulde arbejde videre paa Sagens Fremme. I Oktober s. A. samledes dette Underudvalg, og her blev det vedtaget at udsende Opfordringer til de interesserede om at yde Bidrag til Oprettelsen af Fagskolen.

Den 15. November 1891 kunde F. Hendriksen paa et Møde, hvortil samtlige Delegerede var indbudt, meddele, at der i alt var tegnet 10600 Kr. som frivillige Bidrag paa de udsendte Lister, og skønt det ikke var særlig meget, var Summen dog alligevel respektabel i Forhold til de Erfaringer, man havde gjort i Udlandet, hvor Fagskoler havde faaet ringere Støtte fra private. Skønsmæssigt var der opstillet et Budget, som stillede sig saaledes:

INDTÆGT

Aarlig Indbetaling af de tegnede Bidrag	Kr. 1700. 00
Fra Staten paaregnes aarlig	- 4000. 00
Elevkontingent	- 600. 00
	<hr/>
	Kr. 6300. 00

UDGIFT

Løn til en Inspektør	Kr. 2400. 00
» » en Trykkerlærer	- 600. 00
» » en Hjælpelærer i Sætning	- 400. 00
» » en Bogbinderlærer	- 600. 00
» » en Tegnelærer	- 400. 00
» » en Lærer i Dansk	- 400. 00
Husleje	- 600. 00
Belysning	- 300. 00
Præmier	- 300. 00
	<hr/>
	Kr. 6000. 00

I dette Aar havde Hendriksen foretaget en Rejse til Udlandet og besøgt Belgien, Holland, London, Paris, Berlin, Leipzig, München og Wien for at studere de derværende Fagskolers Organisation og Virkemaade. Udbyttet var ikke overvældende; man lagde navnlig i disse udenlandske Skoler Vægt paa den teoretiske Del af Undervisningen, medens vor Plan gik ud paa at lægge Hovedvægten paa den praktiske.

Endelig vedtog man paa et Møde, som det nedsatte Udvalg afholdt den 30. Oktober 1892, efter at Forening for Boghaandværks Bestyrelse havde besluttet at starte Skolen, at realisere Planen. Det var først tænkt at paabegynde Skolen, naar det nye Kunstindustri-museum var færdigt, men da dette ikke ventedes fuldført førend om 2-3 Aar, fandt man det heldigst ikke at udsætte Sagen længere. Som Følge heraf maatte de tidligere udarbejdede Overslag reduceres betydeligt; medens man før havde regnet med en fast Inspektør, maatte man nu lade denne overtage en Del af Tegneundervisningen, hvorefter Udgiften til Inspektionen kunde ansættes til 600 Kr., Udgiften til Lærerpersonalet ialt til 1600 Kr., Huslejen til 600 Kr., Belysning og Varme til 300 Kr., saaledes at de aarlige Udgifter i alt blev ca. 3000 Kr. Under Diskussionen om Sagen veksledes et Par Bemærkninger, som passende kunde være anbragt som Motto for hele Fagskolesagen; det var da Bogtrykker O. C. Olsen til en Udtalelse fra Typograf Hvidtfeldt udbrod: »Ja, De har nu en ren Tyrkertro til Sagen«, hvorefter Hvidtfeldt riposterede: »Uden den kan det saamænd ikke nytte at give sig i Lag med Fagskolen«. Dette var rigtigt nok, thi Udsigterne til at klare alle de mange Vanskeligheder var ikke de mest lovende; men ikke desto mindre toges der fat, idet man i Januar 1893 udsendte følgende Cirkulære:

»FAGSKOLEN FOR BOGHAANDVÆRK I KJØBENHAVN.

Det i sin Tid nedsatte Udvalg, der repræsenterede alle de bestaaende faglige Organisationer, har fastsat følgende foreløbige Bestemmelser for Skolens Virksomhed:

Skolen bestyres af »Forening for Boghaandværk« i Forbindelse med et Repræsentantskab, bestaaende af 2 Delegerede for hver af de faglige Organisationer, der have besluttet dens Oprettelse. Skolen arbejder de 9 Maaneder af Aaret og tænkes holdt lukket i November, December og Januar Maaned.

Lærlinge optages som Regel først efter at have staaet 3 Aar i Lære. Et Lærlinge-Kursus i Skolen baseres paa 3 Aar med 2 Aftentimer 3 Gange ugenlig og 2 à 4 Timer Søndag Formiddag.

Skolen indretter en særlig Afdeling for unge Svende, hvis saadanne melder sig, og vil eventuelt imødekomme Ønsker om speciel Undervisning for Svende i enkelte Fag.

Betalingen er 6 Kr. Kvartalet for en Lærling og 9 Kr. for en Svend. Hvis Elever melder sig fra Provinserne, vil Skolen, saa vidt Forholdene tillader det, ordne en kortvarig Undervisning for disse. Betalingen for denne Undervisning kan endnu ikke fastsættes. Eventuelle Indmeldelser fra Provinserne udbedes snarest med Angivelse af den Tid paa Aaret, der formentlig vil passe bedst.

.....

Undervisningen vil omfatte:

1. For Sættere. Dansk med Øvelse af Manuskriptlæsning, teoretisk Satslære og Materialkundskab samt praktisk Sætning og Tegning.

2. For Trykkere. Tegning som Vejledning for Billedtilretning, Materialkundskab og Øvelser i Tilretning. Praktisk Arbejde ved Haand- og Hurtigpresse. Eventuelt Dansk.

3. For Bogbindere. Fagmæssig Tegning samt for Viderekomne Øvelser i Bindekoration, teoretisk og praktisk Arbejde, særlig Haandforyldning og Marmorering. Eventuelt Dansk.

Indmeldelser kan foreløbig ske hos F. Hendriksen, der træffes fra 7-8 hver Aften i St. Kongensgade 24, 2. S. o. G.

Skolens Lokaler blive Nørrevoldgade 80, 3. S. o. G., hvortil alle Henvendelser og Breve bedes adresserede efter 1. Februar 1893.«

Søndag den 15. Marts 1893 aabnes Skolen. Undervisningstiden er fra 9-1 om Søndagen og fra 7-9 om Aftenen, saaledes at hver Elev faar 10 Timers ugentlig Skoletid; der var i alt indmeldt 46 Elever, det næste Aar er man oppe paa 68 Elever, og Tallet stiger Aar for Aar, men der klages stadigt over, at et stort Antal Elever ikke fortsætter Besøget paa Skolen. I 1899 flytter Skolen til nye Lokaler i Kunstindustrimuseet, og samtidig indtræder d'Hrr. Pietro Krohn og Professor C. Nyrop som Delegerede. Kunstindustrimuseet giver gratis Lokale, men Driftsudgifterne stiger, ligesom Indretningen af og Flytningen til de nye Lokaler selvfølgelig sluger store Summer, og havde Formanden ikke som sit Bidrag stillet de i Anledning af hans 25-Aars Jubilæum indsamlede 5000 Kr. til Disposition for Lokalernes Indretning, vilde Situationen have været ret kritisk. Nu gik det nogenlunde glat. I 1901 er man oppe paa 134 Elever, saa at Undervisningen maa deles i flere Hold. I 1902 paabegyndes en Heldagsundervisning i 2 Sommermaaneder med 3 Sætter-Elever fra Provinserne og i 1906 udvides dette til ogsaa at gælde Bogbindere fra Provinserne, og i dette første Aar arbejdes der med 9 Elever.

Forening for Boghaandværks og Fagskolens Virksomhed har i de forløbne Aar suppleret hinanden. Naturligvis har Foredrag og Udstillinger ikke kunnet fortsættes i samme Omfang som i de første Aar, men man har givet Medlemmerne en aarlig Oversigt over, hvad inden- og udenlandsk Boghaandværk har ydet. Er Foreningens Omraade i den Henseende, efter som Aarene gik, i Følge Sagens Natur blevet begrænset, – bortset fra de forholdsvis regelmæssige Publikationer, som Foreningen har udgivet – er Fagskolens Virkefelt udvidet; et i og for sig ganske naturligt Forhold. En saadan Bestræbelse som at vække Sansen for skønt Boghaandværk har og vil i Længden nærmest have Bud til en eksklusiv Kres og det er kun i Begyndelsen, at de større Skarer er til at faa i Tale. Derfor er det alligevel et uvurderligt Gode, at *Fristedet* for Bevægelsen bevares; thi kun paa et saadant Sted kan Sagens kunstneriske og ideelle Side plejes og udvikles med den Paavirkning af Publikum, som er nødvendig for at skaffe sig Respekt. For Fagskolen gælder det om at bibringe de unge Arbejdere Skønhedsbegrebet og den sikre Smag, som skal paatrykke Arbejdet sit Præg. Den Kres kan ikke

blive stor nok, thi af den afhænger det for en stor Del i hvor stort Omfang det skal kunne lykkes at faa Skønhedsværdierne udmøntede. Desværre er Betingelserne herfor paa Grund af hele den Udvikling, som foregaar, kun grumme ringe. Den fabriksmæssige Maade, hvorpaa Bøgerne nu fremstilles, sætter sine skæmmende Mærker. Sættemaskinens Indtrængen – det er jo nu snart en Sjældenhed at træffe en Bog, som ikke er sat paa Maskine – har yderligere sat sit forringende Fabriksmærke paa Fremstillingen.

Forstaaeligt er det derfor, at den Mand, som var Forening for Boghaandværks Skaber og som var Sjælen i Fagskolen, med Pessimisme kan se Fremtiden i Møde. Den Pessimisme vilde i al Fald ikke være af ny Dato. Jeg erindrer, hvad han, da Forening for Boghaandværk lige var stiftet, sagde til mig: »Aark – der kommer saamænd ikke andet ud af det hele, end at jeg lægger mig ud med en hel Del Folk«. Men alligevel – han gav ikke op, utrætteligt arbejdede han Aar for Aar og har vundet Sejr ved at skabe Arbejder, som ved et Samarbejde mellem Kunstnere og Haandværkere gav dansk Boghaandværk en Glans, som Skaberen deraf sikkert nok fortjente, men som var ganske ufortjent for Fagets Udøvere i sin store Almindelighed.

VICTOR PETERSEN

